

f. 494. — 51. Ibid. f. 486. — 52. Ob koncu XVIII. stoletja je bilo na Dunaju 13 mojstrov, livarjev bronra, ki so delali kovinske aplikacije samo za ure (Illustrierte Geschichte des Kunstgewerbes, Berlin, 387). — 53. Pri restavriranju ure za razstavo je našel tov. Bajec za mavčno plaketo listek, v gotični popisan z naslednjim tekstom: »Ti osel, zakaj si to napravil? Renovirano 1846. leta. Aloys Schuscheck, pozlatař. Tega leta je bil potres.« — 54. MALj, Obrtni registri Cod XX/5, 2. — 55. Narodne novine, Zagreb, 1843, 392; Agramer

Zeitung. 1851, 576; 1857, 436. — 56. MALj, Reg. I. fasc 212, f. 823. Imenik mesta Ljubljane št. 262. — 57. MALj, Prosti in rokodelski obrt od 1885 do 1907, Cod XX/9 št. 300. — 58. Ura je v zbirki Muzeja za umjetnost i obrt v Zagrebu (MUO). — 59. J. Orožen, Zgodovina celjske obrti, Vodič po razstavi in mesto Celje z okolico, Celje 1935. — 60. Ura je v Mestnem muzeju v Celju. — 61. Ura je v Gradskem muzeju v Varaždinu. — 62. Ura je v MUO v Zagrebu. — 63. MALj, Prosti in rokodelski obrt Cod XX/9.

IVAN Marija Marušič (1641—1712)

BRANKO MARUŠIČ

ZIVLJENJE

Slovenska historiografija je s člankom dr. Zdravka Jelinčiča¹ prvič popisala življenje in pomen dela kronista, zgodovino pisca, pridigarja, pesnika in risarja Goričana Ivana Marije Marušiča, ki si ga Slovenci sicer lahko lastimo le kot človeka, ki izhaja iz našega rodu, se pa v svojem življenju ni nikoli jasno narodnostno opredelil. Bil je eden izmed tistih nekaj tisoč goriških meščanov, ki jim življenjske razmere tistega časa še niso dajale možnosti, spodbude in vzroka, da bi ob določenih priložnostih že zavestno deklarirali svojo narodnost. V slovenskem jeziku ni pisal, zato je za slovensko zgodovino književnosti nepomemben, slovensko zgodovino pisec pa more v njem videti enega izmed piscev sodobnih zgodovinskih dogodkov, kronistov. V tem smislu je treba tudi ocenjevati njegovo delo.²

Marušiča, čigar dela so razen enega ostala v rokopisu, je prvič omenil v enem izmed svojih zgodovinskih del Rudolf Coronini; opozoril je na njegov dnevnik, pisan v letih 1682—1683, ko je v Gorici pustošila kuga.³ Njegova prva biografija sta bila znani Carlo Morelli di Schönfeld (1730—1792)⁴ in baron Pier Antonio de Codelli (1754—1822).⁵ Ne bi bilo lahko določiti, katera biografija je prej nastala. Morelli je namreč prvi del svoje zgodovine goriške grofije izdal že leta 1773 pod naslovom »Saggio storico della Contea di Gorizia«, delo je nadaljeval in ga končal dve leti pred smrtjo. Rokopis, ki je obsegal tudi razširjeni, že tiskani prvi del, je po njegovi smrti vdova baronica Francesca Valvasor poklonila goriški kmetijski družbi,⁶ ta pa ga je šele v petdesetih letih XIX. stoletja izdala v redakciji zgodovinarja G. Domenica Della Bona; trem Morellijevim zvezkom je Della Bona dodal še četrtega s svojimi opazkami in dodatki. Nekako istočasno

z Morellijevim je nastala tudi Codellijeva biografija, izdana v citirani knjigi, ki je leta 1792 dosegla že svojo tretjo izdajo.⁷ Morelli je izčrpnejši in točnejši biograf, medtem ko Codelli navaja nekaj zmotnih podatkov.

Med 86 pisci na področju takratne »avstrijske Furlanije«, kolikor jih Codelli navaja, je tudi naš Marušič. O njem so »stare listine« poročale, da je bil rojen »v vasi dve milj oddaljeni od Gorice, imenovani Salcano o Soligano« (Solkan op. BM) leta 1639. Postal je duhovnik ter je služboval v Mirnu pri Gorici, deloval pa je tudi v samostanu sv. Klare v Gorici. Umrli je leta 1704, objokovan od župljanov in klarisinj, ki so uživale sadove njegove »goreče vneme«. Codelli omenja tudi nekatera Marušičeva dela in poudarja njihovo važnost.⁸

Kot že povedano, je Morelli vestnejši zapisovalec Marušičeve biografije. Po vesteh, ki jih je Marušič zapustil, je ugotovil, da je bil rojen 1641, humanistične študije je končal v Gorici, šel pa je nato v Celovec, kjer je nadaljeval šolanje. Bil je nato poklican v samostan sv. Klare v Gorici, ker je bil že takrat znan po svoji pridnosti in usmiljenosti. Postal je kaplan in čez nekaj let (1673) spovednik ter je opravljal svojo dolžnost 12 let. Kot spovednik in kaplan si je prizadeval v nunah vzgojiti usmiljenost in notranjo disciplino. Poleg tega je kazal tudi veliko željo, da bi potomcem poročal o zgodovini dežele in o sodobnih razmerah. V tem smislu je pričel svoje delo z opisom zgodovine samostana sv. Klare, dela po Marušiču ni nihče nadaljeval. Zapustil je še druge rokopise; v njih so bili popisani najbolj znameniti dogodki iz življenja tedanje goriške grofije. Marušičev vesel značaj in »spodbujena domišljija« sta veliko pripomogla, da je svoje rokopise opremil z »neuglajeno narisanimi podobami, ker je hotel tudi tako poročati

potomcem o najvažnejših zadevah v času svojega življenja. Najbolj uporaben je njegov dnevnik iz 1682. leta, ko je v Gorici bila epidemija kuge. Umrli je v Gorici 12. julija 1712. Morelli ni pozabil označiti Marušičev vedri značaj, o katerem zelo nazorno priča pesmica, nastala v dneih, ko je živel v karanteni zaradi kuge:

»Bon pan, bon vin in quarantia vevi,
E sis ciastrons nel Ronch io pascolavi.
L'istoria del contagio ben notavi,
E dopo d'ogni muart un poc bevevi.«⁹

Tretji Marušičev biograf je novejšega datuma. Lucilla Cicuta je obenem z dokumentirano izdajo omenjenega Marušičevega dnevnika ter nekaterih njegovih pesniških del,¹⁰ prinesla tudi nekaj biografskih in bibliografskih podatkov, ki si jih bomo v naslednjem ogledali. Marušič je bil rojen v Gorici in kot poročja krstna knjiga goriške stolnice, je bil Joannes Maria sin Damiana Marushitza in Annae, goriških zakoncev, krščen 17. junija 1641. Krstna botra sta mu bila Mr. Matthia Bancerli in D.^{na} Anna Maria Morella, krstitelj pa M. Antonio Gorgig.

Marušič je sam pisal, da je 26. maja čudežno ozdravel, potem ko mu je bila bolna noga namazana z oljem sv. Feliksa. Humanistične študije (gimnazijo) je končal v Gorici pri jezuitih.¹¹ Ti so namreč v mestu že leta 1620 pričeli s svojo šolsko dejavnostjo in imeli 1624 že kompletno gimnazijo.¹² Potem je šolanje nadaljeval v Celovcu¹³ od koder ga je opatica samostana sv. Klare v Gorici povabila za kaplana.¹⁴ Tretjega februarja 1669 je bil že kaplan in od 1673 spovednik, kar je sporočil v svojem posvetilu opatici samostana leta 1699, darujoč ji tri knjige svojih pridig in govorov, nastalih med tridesetletnim bivanjem med klarisinjami. Kasneje kaže, da je deloval v goriški stolnici.¹⁵ Leta 1707 se je odpravil na potovanje v Gradec, kjer pa mu ni ugajalo hladno podnebje in je želel umreti v mestu ob »Lisunz« (Soči). Želja se mu je izpolnila: pred smrtjo je z veliko skrbnostjo urejeval svoje rokopise. Mrliška knjiga goriške stolnice poroča, da je 13. avgusta 1712¹⁶ umrl gospod Joannes Maria v 73. letu starosti ter je bil pokopan v kapelici duhovniške kongregacije.¹⁷

Cicutovo je zanimalo, od kod Codelliju napačni podatki o Marušičevi smrti in življenju. Codelli naj bi ga zamenjal s Petrom Marušičem iz Solkana, ki je bil duhovnik v Mirnu in tam 29. marca 1787 umrl.¹⁸ Razlaga ne more držati, saj je bil Peter Codellijev sodobnik. Sicer pa je v času Ivana Marušiča živel tudi Lovrenc Marusič (rojen

1676 v Štandrežu pri Gorici, umrl 1748 v Gorici), ki je kot oče Romuald znan v slovenski slovstveni zgodovini po svojem zapisu škofjeloške procesije.¹⁹

Italijanska historiografija ima Ivana Marijo Marušiča za zgodovinskega kritika, ki išče vsako priložnost, da bi popisoval dogodke svojega časa. Ni globok mislec, ker je obdarjen s preveč običajno inteligenco, da bi mogel posegati za višjimi cilji svojega dela. Bil je zvest cesarjev podložnik in nikaikor se ni čuditi, če se je spričo takratnih razmer navduševal za cesarsko hišo (kot, da bi hotela opravičiti Marušiča, da se že takrat ni ogreval za »mater Italijo«). Kot cesarski človek je imel seveda do Ludvika XIV. in Francozov zaničevalni odnos, pa tudi Hrvatom je pošiljal strupene strelice. Bil je družaben človek, imel je mnogo dobrih prijateljev. Kot dober Furlan je ljubil svojo Furlanijo, rodno mesto in »il nostri chiastel« (goriški grad, op. BM).²⁰

Ivana Marijo Marušiča sta okolje in vzgoja iz človeka, ki je koreninil v slovenskem rodu, pripravila za furlansko in italijansko izpovedujočega pisca. Njegovo rodno mesto Gorica je bilo stikališče dveh različnih jezikovnih območij; romanska jezika in narodnost sta karakterizirala višje mestne družbene sloje (deželni stanovi so uradovali v

»Torre dell'Isonzo« leta 1682; risba I. M. Marušiča (iz knjige: R. M. Cossar, Gorizia e il suo castello, Trieste 1937, str. 50)

italijanščini, izjemno v nemščini za komunikacijo z dvornimi organi), pripadniki nižjih razredov so bili v veliki meri Slovenci ali pa so izvirali iz slovenskega rodu. V tem pogledu je med meščani vladalo sožitje, ki je nosilo močno noto fevdalne pokornosti; ljubezen do domovine, ki jo je meščanstvo tedaj javno izražalo, ni izražala nagnjenj do nekega jezikovno ali kulturno določenega in enotnega tabora, pač pa sta to bila fevdalna dežela in cesar. Marušič je bil še preveč utesnjen v fevdalne sponne mišljenja, da bi mogel resneje razmisliti, kam narodnostno spada. V njegovih delih ni najti izraza Slovenec,^{20a} omenja pa Hrvate (Croat, Croati). Italijani ga smatrajo za Furlana,²¹ Jelinčič pa je sicer podvomil v taka naziranja. V krstni knjigi se navaja kot Marushitz (nemška transkripcija) in bi ga zato mogli imenovati tudi Marušič. Samega sebe je nazival tudi Marusig, vsaj tako razberemo iz njegovih rokopisov. Italijanska literatura počenši z Morellijem oziroma Codellijem ga razen ene izjeme navaja kot Marussiga.²² Upoštevajoč obliko, v katero je bil vpisan v krstno knjigo, ter od njega samega uporabljeno pisanje kot Marusig (s tako izvedbo je svoj priimek samo približal slovenski originalni

obliki), ga moremo brez vsake ovire smatrati za Marušiča, kakor je bilo to storjeno že v samem naslovu. Priimek ima izvor v srbohrvatskem jezikovnem območju, in je še danes na Goriškem precej pogost. Marušič je brez dvoma koreninil v slovenskem rodu, če je pa pisal v italijanščini in furlanščini, je bilo to posledica okolja in razmer, v katerih je živel, in nikakor ne more biti dovolj trden dokaz njegove narodnostne pripadnosti. Rekli bomo, da je bil Goričan in s tem bomo dovolj ali celo vse povedali.

DELO

Pričujoči seznam Marušičevih del skuša biti kar se da izčrpen, upoštevajoč podatke, ki jih daje skromna literatura o Marušiču: seznam je kronološki.

Najstarejšega datuma je najbolj znano in najvažnejše Marušičevo delo, opis kuge v Gorici, pisan v obliki dnevnika, in nosi naslov: »Relatione del Contaggio successo in Goritia, et sua origine l'anno 1682, con le figure delle cose piu notabili, Nomi et età di tutti i morti in città et Lazaretti, data in Luce da Don Gio. Maria Marussig qual osse-ruò ogni giorno li particolari successi da che principio l'mal contagioso e si aggonse in fine le risposte alle censure in sonetti et l'numero de'morti in Salcano e sua origine«.²³

V času, ko je Cicutova pripravila svojo izdajo dnevnika, sta obstajala dva originalna rokopisa.²⁴ Jelinčič je poročal, da obstajajo trije originali s 66 risbami, ki se med sabo malo razlikujejo.²⁵ Originalnih rokopisov je v času Morellija in Della Bone obstajalo nekaj; Della Bona je celo napravil kopijo, vendar je spremenil avtorjevo pisavo in predru-gačil pomen nekaterih besedi.²⁶ Kot eden najbolj znanih goriških bibliofilov sploh je imel v svoji knjižnici tudi Marušičev dnevnik.²⁷

Kot omenjeno, je o dnevniku prvi pisal Coronini, ki je navedel le del njegovega naslova.²⁸ V celoti pa ga je izpisal Codelli,²⁹ ki je ob tem še pripomnil, da Marušičev stil in red pripovedovanja kažeta, da je imel pri pisanju močno vzburjeno domišljijo od tega strašnega dogodka. Morelliju je dnevnik služil tudi kot zgodovinski vir, vendar ne samo za opis epidemije kuge, marveč je iz njega črpal podatke še o drugih zadevah tistega časa. Della Bona je sicer kritično presojal Marušičeve risbe, poudaril pa je njih dokumentarni značaj.³⁰ Morellijeva ocena dnevnika je naslednja: »Poleg skrbi, da bi nabral iz dneva v dan tisto, kar se je zgodilo, odseva iz teh spominov toliko bolj občudovanja vredna vedrost, kolikor manj je bila

Palača deželnih stanov v XVII. stoletju (Risba R. Picha po skici I. M. Marušiča (Iz knjige: Cossar, Gorizia ..., str. 75)

združena z občo ljudsko nesrečo in z nevarnostjo tveganja lastnega življenja. V dnevniku Marušič ni samo ohranil svoj običajni slog in svoje zgodovinske predstave, marveč je dodal sem ter tja madrigale in šaljive pesmi, pisane v furlanskem jeziku, analogne dogodkom, ki jih je opisal.³¹

Prva tiskana objava dnevnika je iz sredine XIX. stoletja, oskrbel jo je Carlo Favetti³² v koledarju »Lunari di Gurizza per l'an comun 1858«.³³ V njegovo objavo uvaja kratek v furlanščini napisani uvod in odlomek iz Morellijeve knjige, kjer so opisani dogodki iz 1682. leta.³⁴ Po objavi sodeč se od Favettija uporabljani dnevnik že v samem naslovu razlikuje od citiranih rokopisov dnevnika. Sicer je njegov izdajatelj sam pripomnil, da je dnevnik, ki ga je uporabljal, popisoval le dogodke do 18. januarja 1683, zato ga je za izdajo dopolnil na podlagi rokopisa, čigar lastnik je bil Della Bona in ki je segal do 19. marca 1683.³⁵ Favetti je svoji izdaji priložil še 10 ilustracij, ki jih je po Marušičevih originalih pripravil študent umetniške akademije v Benetkah Raffael Pick. Sicer pa je bilo izraženo mnenje, da je izdaja ljudskega značaja in nima prave znanstvene uporabe, saj tudi Favetti ni šel preko Morellijevega dognanj.³⁶

Kriterijem znanstvene bolj ustreza Cicuttina izdaja, ki pa tudi ne prinaša rokopisa v celoti. Pri izdaji je uporabljala oba navedena rokopisa, ki med sabo lahko varirata, kar kaže, da avtor prvotnega teksta ni mnogo spreminjal. Razlike so tudi v tem, da vsebuje prvi rokopis nekatere podobe, ki jih drugi nima, in obratno.³⁷ V sam rokopis nas uvaja manjše delce,³⁸ ki na dvanajstih straneh posveča rokopis namestniku deželnega glavarja, Ludovicu Vincentiju Coroniniju,³⁹ v daljšem posvetilu kaže na Coroninijevo skrb za nesrečno mesto, poleg tega pa je priložil sem še 14 sonetov na isto temo in tako v glavnih obrisih povzel vsebino dnevnika.⁴⁰ Dnevnik je v celoti objavljen, niso pa objavljene vse pesmi, tiste, ki so jih Gorici pošiljala neokužena mesta in rimani odgovori nanje, ki jih je napravil Marušič, prav tako ne vsebuje popisa kuge v vasi Solkan in seznama priloženih risb. Le kot vzorec je objavljenih pet Marušičevih furlanskih in ena italijanska pesem ter nekaj odlomkov.

Izvečke iz dnevnika je v slovenskem prevodu objavil v svojem članku tudi Jelinčič. Iz dnevnika je izpustil imena in gledal le na opis dogodkov, poudaril pa je, da bi bila velika pomanjkljivost prezreti imena, ki nam dajejo vpogled predvsem v narodnostno strukturo takratnih goriških meščanov.

Poudarjati važnost Marušičevega dnevnika bi pomenilo pritrjevati besedam, ki so jih

izrekli Morelli, Della Bona in drugi. Zgodovinopisju je storil brez dvoma veliko uslugo. Zapustil je precej izčrpen vpogled v življenje goriškega prebivalstva druge polovice XVII. stoletja; v dnevniku omenja žrtve epidemije in sploh slehernika, s katerim je prišel tedaj v dotiko. Kuga je tudi Marušiča prisilila, da se je umaknil v karanteno in takrat je, kot sam pravi, dobro pil in jedel, pasel ovce, popisoval dogodke v zvezi z okužbo, malo pesnil in s svojo nespretno roko tudi nekaj narisal. V karanteno je šel 3. avgusta 1682.⁴¹ Dogodke in razmere je točno beležil, kar je potrdilo tudi primerjanje z akti iz goriškega pokrajinskega arhiva za tisto dobo. Sicer je včasih beležil tudi kakšen kasnejši dogodek,⁴² v bistvu pa je njegovo delo le pravi dnevnik.

Natančnejše podatke o narodnosti goriškega prebivalstva sledeč dnevniku bi bilo težje podati. Približno sliko pa si je mogoče ustvariti že ob bežnem pregledu. Po tej plati bi bilo treba dnevnik obdelati s slovenske strani, sploh pa seveda celoten Marušičev opus. Nekaj statističnih podatkov je navedel že Jelinčič, mnogo širše pa se ga je lotil Giovanni Manzini.⁴³

Edino tiskano Marušičevo delo nosi naslov »Riflessi Sopra le Parole di Congregationi Nelle Sacre Carte, A Favore della Veneranda

Gorica in okolica leta 1588. Risba iz »Piani di fortezze« v Nacionalni biblioteki Marciana v Benetkah (Iz knjige: Cossar, Gorizia . . . , str. 81)

Congregazione del Suffragio Dell'Oratorio di Goritia di Don Giovanni Maria Marussig Secretario par il primo Settembre 1693«. Delo je bilo tiskano pri Schirattiju v Vidmu. Kaže, da se je Marušič kot funkcionar kongregacije za blagor duš v vicah prav uspešno uveljavljal.⁴⁴

Že Morelli je poročal o nekakšni zgodovini samostana svete Klare v Gorici od njegova nastanka dalje. Kaže, da je prav iz tega dela črpal razne podatke;⁴⁵ delo je izgubljeno.⁴⁶

Codelli je poročal o rokopisu »Quintesezza de' libri di esempi cari, di detti e motti eleganti recitati e uditi nell'oratorio, o parlatorio etc.«. Marušič, poudarja pisec, je bil cenjen pri klarisinjah, ko je bil tam spovednik, »je skoraj vsako svojo besedo in domislivo, vsako cvetko, ki jo je povedal, bodisi da je bila resnična ali bajka, z veliko pridnostjo zapisal v svojih spominih, jih zbral in ustvaril dve zajetni knjigi«. Med nunami, ki so se po ukinitvi samostana razšle,⁴⁷ je ena najbolj pobožnih, da bi ga ohranila pred ognjem, prinesla rokopise na svoj dom in s pogostim branjem teh knjig »se je obudila v ognju krščanske usmiljenosti, zavoljo tega je postala še večja devica«. ⁴⁸

O »Discorsi recitati nell'Oratorio in S. Chiara, dedicati alla reverende madre badessa l'anno 1699 da D. Giammaria Marussig«

Gorica in njen grad leta 1615 iz dela »Accampamenti militari« Giovanniija Iusta v Mestnem muzeju Correr v Benetkah (Iz knjige: Cossar, Gorizia ..., str. 88)

pravi Codelli, da nimajo nič večjo vrednost od nazadnje navedenega rokopisa.⁴⁹ Poleg pridig in govorov cerkvene vsebine prinaša delo tudi nekaj govorov, v katerih je Marušič nazdravljaval novim deželnim glavarjem.⁵⁰ Kot je iz zgornjega razvidno, obstajajo tri rokopisne knjige Marušičevih pridig in govorov, Jelinčiču število teh knjig ni bilo jasno.⁵¹

»Goritia, le Chiese, Colegij, Conventi, Capelle, Oratori, Beati, Colonne, Stazioni, Seminari, Religioni, delineate e discritte da don Giovanni Maria Marussig lo anno 1706«. Rokopis se danes hrani v knjižnici uršulinškega samostana v Gorici.⁵²

»I. Le morti violenti o subitane, successe in Goritia o suo Distretto, notate da Don Gio. Maria Marussig. L'anno di sua età LXVIII nel mese d'ottobre. L'anno 1704. — II. Dal Anno 1641, sino al 1704 nel qual fornii di descrivere il libro, trovarà Lettore li casi successi sottoscritti con versi Forlani, per Notitia del doue, et A'chi successe l'infortunio.

Opera curiosa, et mai d'altri descritta et d'anno in anno posta in ordine col indice nel fine per trovar quello si desidera«. ⁵³ Delo je napisano v štirivrstičnih verzih v furlanskem jeziku, je nekaka rimana kronika, ki pričinja z letom Marušičevega rojstva. Kot druge rokopise tudi tega spremlja nekaj podob. Ti verzi, 204 po številu, so bili kot drugo pesniško delo deležni prave znanstvene obdelave,⁵⁴ njegovo važnost za spoznanje takratnih razmer pa je nakazal v svojem članku Carlo Seppenhofer.⁵⁵

Delo »Goritia, Sua Origine, Reggi, Conti, Presidenti, Capitani, Chiese, Beati, Vescovi, Prepositi, Guerre, Vittorie sin al 1709. Descritte de don Gio Maria Marusig. L'Anno di sua età. 67. Con le rarità successe in Piemonte, Napoli, Lombardia, Fiandra, Ongheria, Baviera con li sonetti di quatro cittadini rimessi«, je bilo prav tako kot dnevnik deležno nepopolne izdaje.⁵⁶ V njem prikazuje Marušič kratek in kronološko slabo podan pregled zgodovine Goriške, dotakne pa se tudi nekaterih dogodkov iz evropske zgodovine. Velike vrednosti nima, zlasti ne za starejša obdobja, saj prav nazorno kaže Marušičeve nekritične preglede na obravnavano snov. Poslužuje se zanimivega štetja let, na eni strani mu je osnovna letnica postanek sveta, ob kateri istočasno beleži še štetje, ki teče od leta, ko je bila ustanovljena Noreja. To, iz antične zgodovine znano mesto je sodil, da je bilo predhodnik Gorice ter da se je razprostiralo na takratnih severnih predmestjih Gorice. Naziranje ni bilo lastno samo Marušiču, temveč je imelo tedaj in še kasneje privrženec. Ti naivni zgodovinarji

Gorica in njen grad leta 1680 po sodobni risbi (Iz knjige: Cossar, Gorizia ..., str. 102)

so, nekritično uporabljajoč podatke iz del klasičnih antičnih piscev, hoteli dati Gorici slavno zgodovino. Poleg tega jim je bil že dovolj trden dokaz sozvočje imen obeh krajev. Taka naziranja je s podatki iz raznih zgodovinskih virov ovrgel Rudolf Coronini,⁵⁷ pri tem je naletel na ostro grajo;⁵⁸ tudi slovenski zgodovinar Štefan Kociančič je še v sredi XIX. stoletja kazal, da mu zadeva ni popolnoma jasna.⁵⁹ Bolj koristen je ta pregled za novejša obdobja. Izdajatelj rokopisa je priredil objavo, poslužujoč se avtorjevega zapisa do potankosti, in pri tem je celo avtorjevo ime navedel kot Marusig, kar je v članku izrecno poudaril.⁶⁰

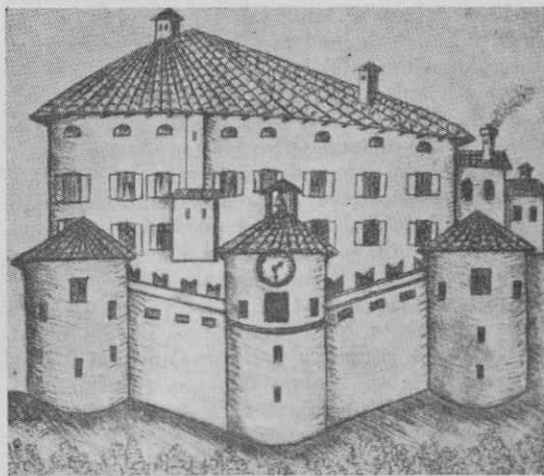
Rokopisa »Cento Meditazioni Sopra La Santissima Passione Delineate...« in »Di Carlo III in Spagna... (libro II)« se hranita v knjižnici uršulinskega samostana v Gorici. Zadnji je nastal v času španske nasledstvene vojne in prinaša razne pesmi v italijanščini in furlanščini, ki jih je obdelala Cicutova.⁶¹ O rokopisu s slikami, ki ga hranijo v knjižnici nadškofijskega semenišča v Vidmu, pa iz literature ne izvemo niti naslova.⁶²

Z nekaj besedami je treba omeniti še Marušičevo pesniško in slikarsko dejavnost. Prav posebno ni uspel niti v eni niti v drugi zvrsti umetnosti. Zato ne more biti s tega stališča deležen posebne obravnave, njegove pesmi in risbe moremo ocenjevati kot dokumente in v tem smislu imajo določeno vrednost. Pesmi in slike spremljajo skoraj sleherni njegov rokopis, prav zato bi bilo po literaturi mogoče postaviti le nepopolno število, ki gre pri pesmih v stotine. Pesniško ga je obdelala Cicutova v citiranem članku, petindvajset risb pa je v posebni ediciji izšlo leta 1957 v Gorici.⁶³ V literaturi se označuje kot eden prvih furlanskih satiričnih pesnikov. Marušič je v nekem smislu satirik, vendar pa se prava satira ni prilegala njegovega dobrodušnemu značaju, zato tudi ni bila žgoča in ni ranila. Njegov slog je živahen in slikovit. Kljub temu, da je bil duhovnik, ne pozna mnogo religioznih motivov, in še ti so bolj posnemanja kot originalna dela. Sploh pa je pokazal v italijanskih pesmih mnogo manj originalnosti kot v tistih, pisa-

nih v furlanščini, ki so zavoljo tega bolj pristne in doživete. Oblika njegovih pesmi je v največji meri sonet in štirivrstična pesem, ki je vedno zapisana v furlanščini. V tako imenovanih političnih pesmih je obravnaval tedanja dogajanja doma in po svetu, zlasti mnogo jih je posvetil dogodku iz španske nasledstvene vojne (1701—1713).⁶⁴

Marušiču so priznane edinstvene zasluge prav zaradi njegovega dnevnika, ni pa znano, zakaj so pri tem prezrli Štefana Mozetiča (Mosetig), rojenega okoli 1649 v Gorici, duhovnika, ki je po Marušičevem zgledu zapustil spomine o kugi v Gorici leta 1682, tako da imamo, kot piše Codelli, »v dveh rokopisih dva vira, h katerim se mora zateči, kdor želi imeti vesti o škodi, ki jo je leto 1682 prineslo temu prebivalstvu.«⁶⁵ Prav zanimivo bi bilo obe poročili primerjati med sabo.

Ivana Marijo Marušiča je italijanska historiografija prav zaradi njegovega najbolj znanega dela povzdignila v prvega goriškega časnikarja.⁶⁶ Bil je nekak predhodnik časnikarskega tiska, ki se je v Gorici prvič pojavil v drugi polovici XVIII. stoletja.⁶⁷ (Prav tako bi ga lahko Slovenci smatrali tudi za predhodnika slovenskega tiska na Goriškem, zlasti če še upoštevamo tudi slučajnost, da je bil prvi pravi slovenski časnikar na Goriškem njegov soimenjak, Andrej Marušič [1828—1898]). Ker je bil tako zvest popisovalec življenja svoje dobe, bi nam bilo prav v veliko korist, ko bi nam mogel zapustiti spomin na dogodke, ki so sledili leto dni po njegovi smrti, namreč spomin na tolminski punt. V tem primeru bi bilo njegovo pisanje prav tako pomemben vir za zgodovino tolminskega punta, kot so spomini Ma-

Grad leta 1682; risba Giov. Gius. della Paceja v Mestnem muzeju Correr v Benetkah (Iz knjige: Cossar, Gorizia ..., str. 103)

tije Dragogna (1674—1750, rojenega in umrlega v Šempetru pri Gorici), ki prinašajo dogodke med leti 1665—1722, ter sta jih pisala že Matijev oče Valentin in brat Jožef. Nosijo naslov »Memorabilia quaedam«. ⁶⁸ Omenjeni »Lunari« so poleg Favettijeve objave dnevnika o kugi prinesli še članek o tolminskem puntu 1713, napisan po Dragognevih spominih, ⁶⁹ bil je tudi preveden v slovenščino. ⁷⁰

Kljub napakam, nekritičnosti, naivnosti ali drugačnim hibam moremo dati Marušiču kot kronistu, piscu in slikarju sodobnih dogodkov veliko priznanje in prav v tem delu spoznati njegov največji pomen.

OPOMBE

1. Črna smrt v Gorici leta 1682. — Iz dnevnika Ivana Marije Marušiča. *Kronika*, 1954, št. 2, str. 115—121. — 2. Članek je napisan na podlagi literature in izdanih virov, pri tem seveda lahko domnevamo, da bi natančnejše raziskave virov onstran meje prinesle še razne podatke. — 3. V zvezi z zdravnikom Garzarollijem piše: »Illius quoque meninit Reverendus Joannes Maria Marusig in Libro M. sto cui titulus: Relatione del Contaggio successo in Gorizia et sua origine l'anno 1682.« (*Fastorum Goritiensium liber I², Viennae 1772*, str. 107—108). Coronini navaja Marušiča kot Marusiga. — 4. *Istoria della Contea di Gorizia*, vol. III, Gorizia 1855, str. 312—314. — 5. *Gli scrittori friulano-austriaci degli ultime due secoli*, terza ed. corretta, ed accresciuta dell'autore, Gorizia, presso Giacomo Tommasini Stampatore Capitanale, e Provinciale 1792, str. 147—151. — 6. Morelli, n. d., vol. I, Gorizia 1855. Uvod Della Bone na neoštevilčenih straneh. — 7. Kdaj sta izšli prvi dve izdaji, ni znano, in celo Della Bona se poslužuje tretje (*Osservazioni ed aggiunte... dell'Istoria della Contea di Gorizia di Carlo Morelli di Schönfeld*, vol. IV, Gorizia 1856, str. 243). Codelli je bil iz znane goriške plemiške družine. Že pri 38 letih, kot lahko spoznamo iz njegove knjige, je imel za sabo lepo kopico dramskih, komediografskih, proznih, pesniških in drugačnih spisov (Codelli, n. d. str. 1—15). — 8. N. d., str. 147—151. — 9. N. d., vol. III, str. 312—314. V prostem prevodu se pesem glasi: Dober kruh in dobro vino sem v karanteni pil, / in šest kaštrunov sem v Ronku pasel, / zgodovino kuge sem beležil dobro, / in po vsakem mrtvem malo sem popil. — 10. Lucilla Cicuta, Giovanni Maria Marussig e il suo giornale della peste del 1682, *Studi Goriziani*, 1926, vol. IV, str. 63—134. (Citiram: Cicuta, *Studi Goriziani*.) Lucilla Cicuta, Un poeta goriziano del 600. Giovanni Maria Marussig e le sue poesie friulane. *Rivista della Società Filologica Friulana* G. I. Ascoli, 1926, VII, str. 4—16, 49—57, 108—122. (Citiram: Cicuta, *Rivista della...*) — 11. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 64. — 12. I. Lovato, I Gesuiti a Gorizia (1615—1773), *Studi Goriziani*, vol. XXV, 1959, str. 126, 129. — 13. Tu so bili za razliko od Gorice

preje in bolje razviti višji študiji (V. Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, I, Lj. 1963, str. 133), vendar pa se je višje šolstvo pričelo uveljavljati v Gorici že po l. 1650 (Lovato, n. o. m., str. 138). — 14. Samostan svete Klare v Gorici je pričel delovati na podlagi bule papeža Inocenca X (8. VI. 1650) z začetkom 1653. leta (Morelli, n. d., vol. II, Gorizia 1855, str. 274—275). — 15. Cicuta, *Rivista della...*, str. 4. — 16. Morelli navaja 12. avgust. — 17. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 65—66. Upoštevač rojstne podatke je umrl mesec dni potem, ko je dopolnil 71. leto, torej v 72. letu starosti. — 18. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 66. — 19. SBL, III, str. 131—132. — 20. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 64—66. — 20 a. Sicer hoče Cicuta (*Studi Goriziani*, str. 87) izraz »schiava«, ki ga Marušič v svojem dnevniku uporablja, prevesti s »slovanka«, vendar sem mnenja, da gre tu za naziv »služkinja«. Isto tudi Manzini, v opombi 43 navedenem članku (str. 33). — 21. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 66; Onorio Fasiolo, Una storia goriziana scritta nell'anno 1709 (Un altro manoscritto di don Giovanni Maria Marusig), *Studi Goriziani*, 1948, vol. XI, str. 95. — 22. O. Romualda viri navajajo kot Marusiga, zato ga poznamo kot Marušiča, — 23. Naslov citiran iz Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 80. — 24. Hranila sta se v tedanji R. Biblioteci di Stato v Gorici. Eden, ki ima oznako 39, se danes hrani v Biblioteci civici v Gorici (Lovato, n. d., *Studi Goriziani* 1959, vol. XXVI, str. 128), drugi pa je bil zvezan skupaj z nekimi deli Rudolfa Coroninija. — 25. Enega da hrani Biblioteca civica, drugega knjižnica centralnega semenišča in tretjega knjižnica samostana uršulink, vse v Gorici. — 26. Kopija je bila v isti knjižnici kot omenjena originala, vendar ni bila pripravljena po nobenem od teh. — 27. Ni znano, ali originala ali kopije (Guido Manzini, Il primo bibliotecario goriziano: G. D. Della Bona, *Studi Goriziani*, 1960, vol. XXVII, str. 106). — 28. Poleg tega je Coronini (n. d., str. 108) izpisal še naslov obširnega posvetila, v katerem je počastil namestnika deželnega glavarja barona Coroninija (glej op. 38) ter objavil sonet, ki je bil vključen v to posvetilo. — 29. »Relazione del contagio successo in Gorizia l'anno 1682 con 60 e piu figure delle cose piu notabili, nomi di tutti i morti in citta e lazaretti, quale osservò ogni giorno i particolari successi, da che ebbe principio il male contagioso in questa città.« (Codelli, n. d., str. 148—149). — 30. N. d., vol. IV, str. 243. — 31. N. d., vol. III, str. 313 do 314. — 32. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 79. — 33. La peste in Gurizza nel 1682, str. 21—57. — 34. Provedimenti di sanità v n. d., vol. II, str. 148 do 157. Naslov dnevnika v Favettijevi objavi je naslednji: »Relatione sul contagio successo in Goritia, et sua origine l'anno 1682. con 66. Figure dele cose più notabili. Nomi, et età di tutti i morti in città, et Lazaretti data in luce da Don Gio: Maria Marusig (ne Marussig, op. BM), qual osservò ogni giorno il particolari successi da che hebbe principio il male contagioso in questa città.« — 35. Favetti, n. o. m. str. 57. Od Citute objavljeni dnevnik sega do 10. junija istega leta. — 36. Cicuta, *Studi Goriziani*, str. 79. — 37.

Cicuta, Studi Goriziani, str. 77. Rokopis 39 vsebuje 85 na obeh straneh (velikost 25,5 × 18,4 cm) izpisanih listov v kvartu, slike so opremljene z verzji in napisi. (Cicuta, Studi Goriziani, str. 114). — 38. Z naslovom: »Di Goritia Languente rassinata sotto l'indifesa vigilantia e commando del Illmo Sig. Sig. Ludovico Vincentio Coronini Lib. Baron di Cronperg. Signore di Quisca di S. M. C. Consigliere aulico et del Principal Contado Luogotenente Cesareo et li Riflessi di Don Gio. Maria Marussig al medemo Illmo dedicati«. (Cicuta, n. d., str. 80). — 39. Czörnig (Das Land Görz und Gradisca. Wien 1873, str. 771) piše o njem, da je bil med leti 1672—1679 namestnik dež. glavarja; Coronini (n. d., str. 56) pa, da je bil 1681 postavljen za glavarja, a preden je pričel vršiti svojo funkcijo, je umrl. — 40. Cicuta, Studi Goriziani, str. 80. — 41. Cicuta, Studi Goriziani, str. 89—90. Ob tej priložnosti se v Favettijevi objavi navaja kot monsignor (n. o. m., str. 39), čeprav je bil le kaplan. — 42. Cicuta, Studi Goriziani, str. 77; v istem članku je objavila 46 listin iz pokrajinskega arhiva v Gorici. — 43. La peste in Gorizia nel 1682, Studi Goriziani, 1957, vol. XXII, str. 23—36. Naštel je, da je kuga v Gorici zahtevala po dnevniku sodeč, 492 žrtev. Pri Jelinčiču je to število 487, ker je uporabljal Favettijevo objavo. — 44. Cicuta, Studi Goriziani, str. 65; takrat je delo hranila v svoji knjižnici grofica Della Torre v Gorici. — 45. n. d., vol. II, Gorizia 1855, str. 275. — 46. Cicuta, Studi Goriziani, str. 64. — 47. Leta 1782, v jožefinski dobi (Della Bona, n. d., vol. IV, str. 239—240). — 48. N. d., str. 150. Ali je to delo, o katerem je Morelli poročal, da prinaša zgodovino samostana in ki je bilo po mnenju Cicutove izgubljeno, ni mogoče trenutno ugotoviti. — 49. N. d., str. 150. Leta 1926 sta bila pri R. Biblioteci del Stato v Gorici rokopisa 2680-16 in 2681-17, ki sta nosila naslov »Discorsi recitati nel Oratorio Dedicati alla Rev.ma Madre Abbadessa In S. Chiara da Don Giovanni Maria Marussig« (Cicuta, Studi Goriziani, str. 64). — 50. Cicuta, Studi Goriziani, str. 65. — 51. N. o. m., str. 121. — 52. Lovato, n. d., Studi Goriziani, vol. XXVI, 1959, str. 128. — 53. Cicuta, Rivista della ..., str. 108. Rokopis je bil leta 1926 v uršulinskem samostanu v Gorici. — 54. Delo je obširneje obdelala Cicutova, Rivista della ..., str. 108—117. —

55. Morti Violente a Gorizia. Pagine Friulane, 20. XII. 1900. Pri pisanju je uporabljal nepopoln rokopis. — 56. Fasiolo, n. d., Studi Goriziani, 1948, XI, str. 93—112. Rokopis obsega 180 strani v velikosti 14 × 9,5 cm (en list manjka) in se nahaja v goriški Biblioteca Provinciale. Cicuta (Rivista della ..., str. 4) omenja rokopis »Origine di Gorizia« v R. Biblioteca del Stato in nekompleten rokopis z istim naslovom v knjižnici uršulinskega samostana. — 57. Tentamen genealogico-chronologicum promovendae seriei comitum et rerum Goritiae, Viennae 1752, str. 2—13. — 58. Odvetnik Cipriani je v svoji publikaciji iz 1799 »Saggio sull'antica Noreja situata non lungi da Gorizia« pisal: »Gotovo, da je ta izvor bolj upravičen kot pa oni avtorja genealoškega poskusa Coroninija, op. BM), ki brez vsake veljave in samo zaradi podobnosti imen navaja ime (Gorice, op. BM) iz besede gori, ki v 'lingua schiava' pomeni griček; in ker je goriški grad na vrhu griča, hoče, da od tod izhaja njeno ime« (Fasiolo, n. o. m., str. 95). — 59. Zgodovinske drobtinice po Goriškem nabrane v letu 1853, Prijatelj 1853, str. 316—324, 338—351, 365—385. — 60. Fasiolo, n. o. m., str. 94. Ugotovil je, da je uporabljeni rokopis original. Od 40 sonetov, kolikor jih rokopis prinaša na straneh od 48—89 (od teh je 37 v furlanščini in 3 v italijanščini) rokopisa, je objavil 4. — 61. Cicuta, Rivista della ..., str. 4—16, 49—57. — 62. Cicuta, Rivista della ..., str. 108. — 63. Gorizia viva, venticinque tavole dai disegni seicenteschi di Giovanni Maria Marussig (s tekstom Guida Manzinija). O najnovejši obdelavi Marušiča — pesnika, ki jo je prispeval G. Perusini, bo ob drugi priliki govor. — 64. Cicuta, Rivista della ..., str. 3—8. — 65. N. d., str. 168—169. — 66. Cicuta, Studi Goriziani, str. 79. — 67. Guido Manzini, L'arte della stampa a Gorizia nel secolo XVIII, Studi Goriziani, 1953, vol. XIV, str. 97. — 68. Codelli, n. d., str. 108—109; delo se nahaja v Biblioteci Civici v Gorici (Lovato, n. d. Studi Goriziani, vol. XXVI, 1959, str. 128). — 69. Il tumult dei Tulminož nel 1713 (Estrat da un manuscript di un contemporaneo), str. 58—70. — 70. Posl(ovenil) J(osip) K(ragelj), Tolminski punt leta 1713. Domovina, 1867, št. 17, 19, 20, 21, 22; str. 71—72, 78, 82—83, 86—87, 89.

